

ממדף הספרים

על "זר לא יבין" — ספר הכינויים, בעריכת

גרשון ועליזה ריבלין

ד"ר אלחנן אורן

דוגמאות מקבוצות אלה, לפי סדר א"ב: אלחוט ותחנות-שידור; אניות העפלה ורכש; גיוס לצבא הבריטי; העפלה; ממשל ומשטרה; נשק, חלקים ותחמושת; ש"י.

עד ימינו שגשגה "מלחמת המוחות", והשתכללו שיטות ההצפנה מזה, ושיטות הפענוח וה"פיצוח" מזה. כיום "נפלטים" הכינויים ממאגר שבמחשב, אולם אתה תמה לעתים על כינויים, שלא ניתנה הדעת על בחירתם. למשל, למי ולמה מתעל, שציר-תנועה יכולה "בהלה"? איך חשים אנשי יחידה ש"זוכתה" בכינוי הכוח "עצלות"? לעומת התחכום הממוחשב, דומה שכמה ממחברי הכינויים בתקופת המחזור היו "חובבנים", ונתנו בכינויים סימנים ורמזים. אולם יש שגם המפענחים המקצועיים ש"מעבר לגבעה" לקו לעתים במידת תחכום. הדבר ניכר בספר הלכן על אלימות, שפרסמו הבריטים ביולי 1946, כאשר ביקשו "להפליל" את הסוכנות היהודית בזיקה ל"טרור האלים" של "תנועת המרי העברי". הספר מביא תשדורות שהבריטים קלטו ופענחו. הם זיהו את מרבית האישים הנזכרים בתשדורות, אך משום מה לא הבינו את צירוף האותיות "גזבר", ראוהו ככינוי-סתר, והביאוהו באותיות אנגליות G.SBR.

אף כי ידעו, וצינו בספר, שאליעזר קפלן הוא ראש מחלקת הכספים של הסוכנות, לא תפסו שהאותיות "גזבר" אינן אלא מלה עברית, וכינוי "שקוף" לאליעזר קפלן (ע' 122, 505-506). איך שימשו הכינויים למעשה? כדי להמחיש, שיבצו העורכים פקסימיליות מהתעודות, שכינויים שובצו בהם, ומכתבי הנחייה על השימוש בשיטת כינויים לעניין כלשהו. נזכיר משהו מן המחבר: במכתב קצר מבין-גוריון לשרתוק מופיע כינוי יחיד "ישן", אדם שאפשר לקיים עמו מגע, אך "בוהירות מירבית". עורכי היומן לא ידעו מהו (ע' 455). כאשר יעקב דוסטובסקי-דורי יצא לארה"ב לרכוש מכונות ל"תעש", נערכה רשימת

(רות) "המואביה", ולחילופין "הלייד". עדה סירני, אלמנתו של אנצו, שיצאה לשליחות ההעפלה באיטליה, נתכנתה "דניאלה", ונראה שחבריה ראו להדביק לה את הכינוי "רוזנת".

שפת היידיש "מתבקשת" בכינויים שנולדו מתוך שמץ לגלוג. ותיקי "השומר" שבכפר-גלעדי ראו מעשה נערים בתרגילי-הסדר של חניכי קורס מפקדים שנערך במשק בשנות העשרים, וכינו אותם "קומדיאנדצ'יקים" (ליצנים, עמ' 389), ובכינוי זה הונצח הקורס ההוא. בחיפה נסתייעה ה"הגנה" במכיר-האש, כמסווה לפעולותיה. משה לרר-צדוק, מהנמרצים במפקדים שבעיר, נתכבד בכינוי "פון-דינק" (כבאי, ע' 356).

העורכים שקדו להוסיף למפתח מידע על תפקידיהם של בעלי-הכינויים, בזמנים ובמקומות שונים, ואגב כך יש שחשפו פעילויות שהצינעה היתה יפה להן. למשל, "סס" היה כינויו של מרדכי וורצמן-אלמוג, אשר שימש אלחוטן במשטרה מ-1938, וב-1939 הקים יחדית האזנה לשידורי הבולשת ופיקד עליה עד הפינוי הבריטי.

סוג אחר של כינויים, עניינו — שמות מקומות, לרבות ארצות. הרשימה ארוכה ומגוונת עד להפתיע, ואין כמוה לשקף את הפריסה המתרחתת הציונית בשנות מלחמת העולם השנייה. עת זו ברחבי המזרח התיכון, בייחוד עקב התפרסות היחידות העבריות שבצבא הבריטי, וכמובן סייעה לפעילות ההגנתית בקהילות היהודיות שבארצות ערב. הפעילות התפרסה על פני אירופה המערבית, המרכזית וגם המזרחית בשנות הבריחה וההפעלה, שלוחותיה הגיעו אל צפון אפריקה ואל מעבר לים: ארה"ב היתה ל"טדי", בשנות שליחותו של טדי קולק, וכן ל"דוד" (סס, כמסתבר). רבים משליחי ה"הגנה" נהנו מחסדי פריז, ואולי לא היה הוגן לכנותה "רחב", בין שאר כינוייה....

בחים המתרחתים נודעה חשיבות רבה לסוג הכינויים הכלליים והמגוונים — לכלי נשק, אמצעי קשר, הארגונים המתרחתים, הממשל וכוחותיו. בתוך אוסף הכינויים מסוג זה, קיבצו העורכים רבים מהם לפי קבוצות-נושאים. הרי

בשנת ה-40 לעצמאות פתחו גרשון ועליזה ריבלין צוהר אל העולם המתרחת שבטרם-מדינה. בעמל של שנים ליקטו יותר מ-9,000 כינויים שנהגו ב"הגנה" על כל שלוחותיה בארץ ובחו"ל, וכן כינויים של אצ"ל ולח"י. באוסף עשיר זה הם מזכים את בני "דור המדינה", ובייחוד את המעיינים והחוקרים, הרוצים להעמיק בחקר השרשים של העשייה הביטחונית והמדינית במאבק הציוני.

הספר ערוך בשני חלקים: הראשון הוא מפתח הכינויים, והשני — מפתח האישים, המקומות והעניינים. הקורא ילך "מהידוע לבלתי-ידוע", מן הכינוי לבעליו (כגון מ"דלין" אל אליהו גולומב, ע' 146), או מהאדם — אל כינויו (כגון משאול אביגור-מאירוב אל "כנרת", ע' 449).

מרבית הכינויים — אישיים. חלקם נודעו אך למעטים, בחוגם הסגור והמקומי, ויש שנודעו לרבים; חלקם שימשו בתכתובת אל מעבר-לים, וביניהם הכינויים שניתנו לזרים. אחד מהללו כונה "יוחנן הקדוש" (ע' 224), אך דווקא לא היה מ"כלי-הקדוש", אלא הסוכן הבריטי סט. ג'והן פילבי, וכינויו לא היה אלא "תרגום" שמו הפרטי. הנציב העוין מקימיקל כונה "הסודני", על שם תחנתו הקודמת (ע' 489).

על החברים נתחבבו כינויים קצרים. דומה ש"מלך-הכינויים" היה "דן", אשר שימש 24 אישים; גם "גד", "אורי" ו"יצחק" היו מהנפוצים. יש מן הכינויים ש"עלו מן המתחרת", והפכו לשמות העבריים של בעליהם: ישראל שייב, המכונה "אלדר", היה לאלדר (ע' 40, 452); אגב, הוא היה רק אחד מעשרה בעלי הכינוי, אשר שימש גם לאיטליה ולאנצו סירני. יוסף רוכל, שבחר בכינוי "אביר" מחיבתו לבנותיו דנה ורמה, היה לאביר (ע' 9, 449).

חברות השתתפו בכל מעשי ה"הגנה", ויש שהיו מן הפעילות העיקריות בשליחות רגישות ומסוכנות. הצנחנית חנה סנש אימצה את הכינוי "הגר", ולימים כינוה "מדליקת הגפרור". רות קליגר, מהראשונות לשליחי ההעפלה, נתכנתה

1. אולם כשידור ב"קול ישראל" הציע אחד המאזינים פענוח סביר: "ישן" הוא אריה אשטון, ראש ברית הצה"ר.

אשר לא ידע את המחותרת. עתה נותר לצפות לחוקרים אשר יסתייעו במפתח זה, ואשר יתרמו לחקר תקופת ההתעצמות והמאבק לעצמאות.

מגוון ה"אובייקטים" (מטרות לפיגוע), עם כינוייהם (ע' 562).
 "זר לא יבין" הוא אפוא כעין "צפנת פענח" לתעודות מני אז, שנותרו כ"ספר החתום" לדור

כינויים לכך (ע' 501). יהודה ארזי ("אלון"), כותב מכתב שכולו כתב-סתר (ע' 516). לבסוף, רשימת "תכניות ותיקים שיש להכין" לפעולות נגד "יפת" (הממשל הבריטי), לקראת המאבק, חושפת את

קלאוזביץ במבחן התמורות הטכנולוגיות

על ספרו של מיכאל הנדל

רס"ן אבי קובר

כמעט לחלוטין מתפקידו של העורך במלחמה, והתמקד בניהולה בשדה הקרב, מדגיש הנדל את עליית חשיבותו של המימד הכלכלי של המלחמה ושל תהליך בניין הכוח, החורצים את גורל המלחמה לא פחות, ואולי אף יותר, מאופן ניהולה.

חיכוך פנימי. השפעות פנימיות — בתוך המדינה ובתוך הצבא (כמו דינמיקה ארגונית בתוך הצבא ועלייה דרמטית בחשיבות דעת-הקהל והקונסנסוס בניהול מלחמה) — מצטברות לכלל חיכוך פנימי, המצטרף לחיכוך החיצוני, שעליו דיבר קלאוזביץ ואשר מקורו בגורמים שמחוץ למדינה ולצבא.

הכרעה. בימינו כבר אין התניה ברורה בין הכרעה בשדה הקרב והשגת היעדים המדיניים כפי שהיתה בתקופתו של קלאוזביץ. במלחמת גרילה אפשר לנצח גם בלי להכריע מבחינה צבאית, ובמלחמה גרעינית הכרעה משמעותה הרס הדדי.

הפתעה אסטרטגית. הגידול העצום בניידות וקיצור ממדי הזמן והמרחב יצרו הזדמנויות של הפתעה אסטרטגית, שבזמנו של קלאוזביץ היו רק אפשרויות תיאורטיות.

ספרו של הנדל מבטא, בעת ובעונה אחת, מימד של המשכיות, בדמות ההכרה המחודשת בתרומתו הייחודית של קלאוזביץ לפילוסופיה של המלחמה, ומימד של חדשנות, בדמות התאמת כמה מיסודות משנתו לנסיבות הטכנולוגיות והאסטרטגיות שהשתנו מאז מותו. התאמה זו מקנה למחשבת קלאוזביץ משנה דינמית וחיוניות.

ז. חשיבות המפקד/המצביא.
 ח. מרכזיותם של אומץ הלב וההעזה.

אחת התרומות המרכזיות של קלאוזביץ למחשבה האסטרטגית קשורה ליצירתו של עולם מושגים בתחום זה. הכוונה למושגים כמו: טקטיקה, ריכוז הכוח, מרכז הכובד, ניצחון, הכרעה, מטרות מלחמה, ומושגים רבים וחשובים נוספים.

הנדל איננו בא למצוא פגמים בקלאוזביץ ובמשנתו. נהפוך הוא, בהתבסס על הידע והניסיון שהצטברו מאז מותו, וההתפתחויות, בעיקר החומריות, שחלו מאז, במיוחד בתחום הטכנולוגי, מציע הנדל להשלים ולעדכן את משנתו של קלאוזביץ בכמה תחומים חשובים:

1. יחסי הגנה-התקפה. לעומת קלאוזביץ, שגרס עליונות קבועה של ההגנה על ההתקפה, מדגיש הנדל את השינויים המחזוריים המאפיינים את יחסי העוצמה בין שני המרכיבים האלה בימינו.

2. המודיעין. קלאוזביץ ראה בו מקור לחיכוך, גורם המשבש את יכולת המפקד לקרוא נכונה את תמונת הקרב. הנדל מצביע על מרכזיותו של המודיעין בימינו כאמצעי לצמצום החיכוך בשדה הקרב ועל היותו כלי חיוני לניהול יעיל של המלחמה על-ידי המצביא.

3. יחסי דרג מדיני — דרג צבאי. בזמנו של קלאוזביץ המצביאים היו בדרך-כלל גם המנהיגים המדיניים, ולכן לא הטרידה אותם במיוחד שאלת ההרמוניה בין שני הדרגים האלה. הנדל, לעומת זאת, מתאר את המורכבות הגוברת ביחסים ביניהם בתקופתנו.

4. יחסי חזית-עורף. בעוד שקלאוזביץ התעלם

הספר הוא גשר בין הרעיונות התיאורטיים הבסיסיים של קלאוזביץ, שעיקרם תקפים עד עצם היום הזה (למעלה מ-150 שנה לאחר מותו), ובין התמורות הדרמטיות למדי שחלו באופי המלחמה אחרי מותו.

קלאוזביץ חי ב"תפר" שבין המהפכה הצרפתית ובין המהפכה התעשייתית-טכנולוגית של המאה ה-19, שהתרחשה זמן קצר לאחר שנפטר. מצד אחד מאפיינות את כתביו השפעות חזקות של מלחמות פרידריך הגדול ואחר-כך נפוליאון, ומצד שני לוקים כתביו בהעדר מודעות לשינויים החומריים, ובעיקר הטכנולוגיים, שהביאה בעקבותיה המהפכה התעשייתית, כמו הגידול בכוח ההרס של המלחמה, והשינוי בממדי הזמן והמרחב המאפיינים אותה. המצאת הרכבת, למשל, חוללה שינויים רבי-משמעות בתחומי הניידות האסטרטגית, הגיוס ההמוני והמהיר, הלוגיסטיקה ועוד. דוגמאות אחרות להמצאות ששינו את פני המלחמה הן המצאת מנוע השריפה והמצאת המטוס.

עיקרי משנתו של קלאוזביץ הוכיחו את יציבותם גם אל מול האתגר של התמורות הטכנולוגיות. להלן כמה מן העיקרים היציבים:

א. המלחמה כאמנות ולא כמדע.
 ב. עליונות הבקרה המדינית על המעשה הצבאי.

ג. תפקיד החיכוך (מושג הקרוב למה שאנו מכנים כיום "אירודאות") בשדה הקרב.

ד. הבחנה בין תיאוריה ודוקטרינה בתחום הצבאי והמלצה להימנע מתיאוריה דוגמטית.

ה. גישה רציונלית לניהול המלחמה (יחס בין אמצעים ומטרות).

ו. הצורך ללמוד מתקדימים היסטוריים.

